

УПРОВАДЖЕННЯ ПРОЕКТІВ, СПРЯМОВАНИХ НА ЗДОРОВ'Я, В ОСВІТІ СУМЩИНИ

У статті розкрито питання сутності, мети, умов упровадження здоров'яспрямованих проектів у навчальних закладах Сумської області. Розглянуто проекти, які охоплюють діяльність усього закладу, а також ті, які спрямовані на окрему вікову категорію учнів. Дано характеристику проектам, які координуються лабораторією з проблем здоров'язбережувальної діяльності в закладах освіти Сумського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти.

Ключові слова: здоров'я, здоровий спосіб життя, здоров'яспрямовані проекти, життєві навички, шкільні фактори ризику.

Постановка проблеми, її зв'язок з важливими завданнями. Проблема здоров'я населення України останнім часом набула пріоритетного значення в освіті. Спрямування досліджень учених-педагогів, досвіду педагогів-практиків на розвиток в учнів, та, власне, всіх учасників навчально-виховного процесу, здоров'язбережувальної компетентності має потенційні можливості сформувати в громадян України ціннісне ставлення до здоров'я. Саме це ставлення може забезпечити врахування впливу на здоров'я та життя щоденного життєвого вибору, здійснюваного особистістю. Сформувати здоров'язбережувальну компетентність, ціннісне ставлення до здоров'я, здатність обирати здоров'язбережувальну поведінку, засвоїти правила здорового способу життя покликані освітні проекти, впроваджувані в навчальних закладах. У Сумській області сформовані потенційні можливості для впровадження здоров'яспрямованих освітніх проектів. У зв'язку із погіршенням стану здоров'я дітей шкільного віку сьогодні проблема їх залучення в освітнє середовище навчального закладу є соціально, науково та практично значущою.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження педагогіки здоров'я здійснено у роботах вітчизняних і зарубіжних філософів, медиків, психологів, педагогів. Формуванню здорового способу життя дитини у школі приділяли увагу А. Макаренко, В. Сухомлинський, К. Ушинський та ін. Психолого-педагогічні дослідження щодо формування культури здоров'я особистості, ціннісного ставлення до здоров'я здійснили М. Безруких, В. Бобрицька, В. Горашук, О. Дубогай, О. Єжова, В. Оржеховська, О. Савченко. Наукове обґрунтування проектів здоров'яспрямованого змісту, їх програмове, навчальне, методичне забезпечення здійснили науковці І. Бех, Т. Бойченко, Т. Бережна, Т. Воронцова, О. Лещук, С. Кириленко, В. Кириченко, Ж. Петрочко, Н. Поліщук, В. Пономаренко, В. Страшко. Доцільною є актуалізація проблеми впровадження проектів, спрямованих на здоров'я, в навчальних закладах Сумщини, що може стати поштовхом для активізації навчальних закладів різних типів до діяльності у здоров'яспрямованих проектах.

Метою статті є обґрунтування сутності та умов, необхідних для впровадження сучасних здоров'яспрямованих проектів у діяльність дошкільних, загальноосвітніх, професійно-технічних та позашкільних навчальних закладів.

Виклад основного матеріалу. Здоров'я людини впродовж усієї історії цивілізації мало особливе значення, розглядалося як беззаперечна базова цінність кожного. Однак його збереження пов'язувалося не з особистісним ставленням до здоров'я, активними діями людини, а з уживанням панацеї, знайденої у сфері медицини. Попри величезні здобутки, часом навіть революційного характеру, усіх медичних галузей, сподівання на ефективність лише «медичного» шляху до здоров'я, що характеризується переважно пасивною участю пацієнта, виявилися невиправданими.

Здоров'я – об'єкт вивчення багатьох галузей знань, біологічна, медична, філософська, економічна, соціальна, правова категорія. Медичні аспекти здоров'я полягають у формуванні потреби в послугах охорони здоров'я, психологічні – у перевагах, мотивації в поведінці щодо його збереження. Синтезуючи знання про людину і для людини в культурологічну систему,

філософські аспекти розкривають цілісний підхід до проблеми здоров'я. Її світоглядність у тому, що здоров'я є головною умовою вільної діяльності, шляхом до досконалості, ціннісним орієнтиром людини. Підвищення гуманітарної культури людини також пов'язане з проблемою здоров'я. У сучасному світі істотно необхідно, щоб людина сама стала суб'єктом власного здоров'я. Одним з головних завдань філософії здоров'я є формування принципів турботи про самого себе, тобто здорових потреб, що ведуть до здоров'я. Так людина стає «режисером» свого життя [1; 2]. Соціальна сутність здоров'я – у відновленні трудових ресурсів, здатності до суспільно корисної діяльності, економічні – в більшій продуктивності праці, створенні матеріальних благ, що підвищують добробут населення та якість життя, політичні – у забезпеченні стабільності й безпеки [2, с. 68].

Визначальну роль у виникненні відхилень у стані здоров'я дітей і підлітків відіграють три групи чинників: чинники, що характеризують генотип популяції («генетичний тягар»), спосіб життя і стан довкілля [3, с. 50].

Учені відзначають, що основним фактором здоров'я людини (50-55 % впливу на нього) є здоровий спосіб життя. Здоровим ми вважаємо такий спосіб життя, що забезпечує людині можливість задовольнити свої потреби існування і розвитку. У його складі достатня якість, рівень, стиль, тривалість і наповненість життя [4]. Складові способу життя, які впливають на здоров'я, – харчування, фізична активність, статева поведінка, прилучення до шкідливих звичок уживання хімічних (психотропних) речовин, здатних спричиняти залежність (куріння, вживання алкоголю, наркотиків).

Стан здоров'я населення в Україні з року в рік стає дедалі гіршим. Дослідники Українського інституту стратегічних досліджень МОЗ України констатують, що вже при народженні у кожного сьомого новонародженого є відхилення у стані здоров'я [3, с. 55]. І. Калиниченко стверджує, що «захворюваність та поширення захворювань серед дитячого населення в Україні є найвищою за останні п'ять років, причому за всіма основними класами хвороб. Особливе занепокоєння викликає зростання інфекційних захворювань, хвороб нервової системи та психічних розладів, хвороб ендокринної та сечостатевої систем, органів травлення, травм та отруєнь. Спостерігається негативна тенденція – при загальному поступовому зменшенні кількості дитячого населення, відбувається значне зростання кількості дітей-інвалідів і показників захворюваності. Функціональні відхилення в діяльності різних систем організму – понад 50 %, серцево-судинної системи – у 26,6 %, захворювання органів травлення – у 17 %, ендокринної системи – у 10,2 %» [5].

Провідною соціально-детермінувальною ознакою життєдіяльності дитини вчені вважають навчальні заклади. Досліджено, що практично незамінним та єдиним (після сім'ї) фактором, який може впливати на стан здоров'я дітей, є навчальний заклад. Реформування шкільної освіти без урахування стану здоров'я школярів збільшило їх захворюваність. Дослідження стану здоров'я сучасних школярів та чинників, що на нього впливають, проведене фахівцями Інституту охорони здоров'я дітей і підлітків НАМН України, виявило значне погіршення здоров'я дітей за період їхнього навчання в школі [3, с. 58–59].

Сьогодні навчальні заклади у процесі освітньої діяльності створюють так звані «шкільні фактори ризику» – комплекс проблем, виявлення, врахування, оцінювання яких відображає характерні особливості сприйняття суб'єктами освіти об'єктивно наявних невизначеності, конфліктності, іманентних процесів цілепокладання, оцінювання, керування освітою, котрі призводять до погіршення здоров'я суб'єктів навчання. У навчальному соціумі фактором ризику є організація режиму навчання в навчальному закладі (неприродовідповідна організація навчального процесу), суттєвими наслідками якого є негативні зміни у фізичному і психічному здоров'ї дитини; невідповідність навчальних програм індивідуально-психологічним характеристикам учнів, що приводить до зниження якості їхнього учіння (мотивації, інтересу, оцінювання змісту навчання; відсутність діалогічного стилю взаємодії, у результаті чого порушується соціалізація школяра (труднощі контактів, конфлікти з ровесниками та дорослими, агресивність, запальність, гіперактивність, замкненість, депресії тощо); невідповідність технологій навчання індивідуально-психологічним характеристикам учнів; інтенсифікація навчального процесу, внаслідок чого відбувається домінування лівопівкульного

чи правопівкульного інтелекту (пригнічується розвиток пізнавальних та інтегративних функцій; алекситимія; наявні дисфункції між лівою та правою півкулями, зниження емоційного та естетичного рівнів світосприйняття дитини). Суттєвими наслідками дії шкільних факторів ризику вчені вважають: функціональне напруження, зниження адаптивних можливостей організму дітей, порушення структури інтелектуального розвитку, гальмування розвитку зорово-моторних координацій; стреси; погіршення стану фізичного і психічного здоров'я тощо [6].

Програми Європейського регіонального бюро «Здоров'я для всіх» передбачають, що ідеї, концепції, конкретні програми та проекти щодо здоров'я підростаючого покоління мають реалізуватися в конкретних умовах, де дитина, підліток, молода людина живе (сім'я), навчається (заклади освіти), відпочиває (позашкільні заклади освіти), оздоровлюється та лікується. Заклади освіти всіх рівнів – перші громадські заклади щоденного відвідування, де закладається фундамент розвитку особистості, проводиться професійна підготовка і створюються умови для формування, охорони, зміцнення та сприяння здоров'ю молоді [3, с. 356].

Сьогодні в навчальних закладах України та, зокрема, Сумської області, впроваджуються різні проекти, спрямовані на здоров'я, метою яких є залучення навчальних закладів усіх типів до якісної превентивної освіти, здоров'язбережувальних технологій, створення здоров'язбережувального освітнього середовища, формування у дітей, учнів, вихованців ціннісного та відповідального ставлення до власного здоров'я та здоров'я оточуючих.

Міжнародний проект Європейської Комісії, Європейського Бюро Всесвітньої організації охорони здоров'я та Ради Європи «Європейська мережа Шкіл сприяння здоров'ю» впроваджено в Україні згідно з Національною програмою «Діти України» (1996 р.) та відповідним спільним наказом Міністерства охорони здоров'я та Міністерства освіти України [7]. Основною метою проекту є відпрацювання моделей такої діяльності в закладах освіти, яка б сприяла збереженню та зміцненню здоров'я школярів та вчителів шляхом створення відповідного соціального та фізичного середовища, цілеспрямованої роботи щодо формування валеологічної свідомості, здорового способу життя.

В Україні близько 8 млн. дітей, учнів і студентів виховуються, навчаються та здобувають професійну освіту на базі 40,9 тис. закладів освіти, тому важко переоцінити значущість реалізації проекту «Європейська мережа Шкіл сприяння здоров'ю» [3, с. 357].

Школи, які працюють за проектом Шкіл сприяння здоров'ю, мають провідні позиції в аспекті впровадження системи неперервної валеологічної освіти, широко застосовують різноманітні оздоровчі технології та немедикаментозні засоби, а також удосконалюють фізичне виховання і медичне обслуговування учнів. Школи сприяння здоров'ю свою діяльність спрямовують на формування освіченої, творчої особистості, становлення її фізичного та психічного здоров'я, виховання потреби у здоровому способі життя. Школи обирають різні напрями, серед яких: здоров'язбережувальна педагогіка; валеологізація (екологізація) освітньо-виховного процесу; фізичне виховання та спортивно-оздоровча робота; психологічна та педагогічна підтримка дітей; безпека життєдіяльності учнів; культура здоров'я; духовне та естетичне вдосконалення тощо.

Саме Школа сприяння здоров'ю є тим здоровим середовищем для розвитку дітей та учнівської молоді, де всі складові навчально-виховного процесу підпорядковані головному – формуванню здорової особистості, яка сьогодні має бути передусім здоровою людиною, соціально адаптованою, професійно зорієнтованою, здатною до саморозвитку і самореалізації, активної ролі у суспільстві як громадянина, спеціаліста, продовжувача традицій національної культури, носія вічних світових цінностей, творця кращої долі для себе і своєї країни.

Відповідно до вимог Всесвітньої організації охорони здоров'я в різних країнах світу проводять конкурси, огляди, презентації Шкіл сприяння здоров'ю за різними формами. В Україні з метою розвитку Національної мережі Шкіл сприяння здоров'ю впродовж 2003–2012 років чотири рази було проведено Всеукраїнський конкурс-захист сучасної моделі навчального закладу – Школи сприяння здоров'ю. Конкурс-захист проводиться заочно у номінаціях «Дошкільний навчальний заклад», «Загальноосвітній навчальний заклад»,

«Позашкільний навчальний заклад», «Професійно-технічний навчальний заклад». Відповідно до Положення про конкурс-захист, Школи сприяння здоров'ю узагальнюють матеріали діяльності, серед яких: опис здоров'яспрямованої діяльності закладу; концепція сучасного навчального закладу – Школи сприяння здоров'ю та Програма його розвитку; власна модель навчального закладу як Школи сприяння здоров'ю; методичні розробки та здобутки. Реалізація поставлених цілей у навчальних закладах забезпечується узгодженою роботою всіх підрозділів Школи сприяння здоров'ю: управлінського, науково-методичного, навчально-виховного, медико-психологічного, громадсько-педагогічного, інформаційного.

Починаючи з 2009 року, Сумська область активно долучилась до руху шкіл України та Європи у мережі Шкіл сприяння здоров'ю. На сьогодні 218 навчальних закладів Сумщини заявили про себе, як про Школи сприяння здоров'ю. Серед них загальноосвітніх – 166 (29 % усіх ЗНЗ), дошкільних – 30 (10 % усіх ДНЗ), позашкільних – 8 (15 % усіх ПНЗ), професійно-технічних закладів – 14 (42 % усіх ПТНЗ). Найбільша мережа таких шкіл – у м. Лебедин (13 (72 %)), Конотопському районі (23 (64 %)), м. Шостка (22 (61 %)), м. Охтирка (11 (49 %)).

Стратегія ради Європи щодо прав дитини на 2012–2015 роки визначена програмою «Будуємо Європу для дітей та разом з дітьми», стратегічне завдання якої – популяризація послуг і систем, дружніх до дитини. Концепція *Школи, дружньої до дитини*, розроблена авторським колективом науковців під керівництвом академіка І. Беха (І. Зверева, Ж. Петрочко, О. Єжова, В. Кириченко, Т. Воронцова, В. Пономаренко), схвалена Міністерством освіти і науки України у 2014 році. Школи, дружні до дитини, з'явилась в Україні на виконання проектних заходів Глобального фонду для боротьби зі СНІДом, туберкульозом та малярією і Європейського Союзу для реалізації завдань Загальнодержавної програми забезпечення профілактики ВІЛ-інфекції, лікування, догляду та підтримки ВІЛ-інфікованих і хворих на СНІД на 2009–2013 роки з метою вивчення і поширення кращого вітчизняного досвіду впровадження якісної превентивної освіти в умовах загальноосвітнього навчального закладу.

Критеріями Школи, дружньої до дитини, є: безпечність і комфортність шкільного середовища; наявність підтримувального й розвивального середовища; сприяння творчому розвитку, інтелектуальній мобільності учнів; участь учнів у житті школи, громади й ухваленні рішень (наявність органів шкільного самоуправління); діяльність психологічної служби школи щодо забезпечення прав дітей, їхнього психологічного здоров'я; готовність педагогів створювати для учнів цілісне сприятливе інтегроване середовище; ефективність науково-методичного супроводу функціонування школи; системність моніторингу діяльності школи [8, с. 90].

Діяльність мережі Шкіл, дружніх до дитини, у Сумській області (а це 22 загальноосвітніх навчальних заклади з 22-х районів та міст) розпочата у 2013 році і спрямована на превентивну освіту, посилення партнерських стосунків з батьками, громадськими організаціями, місцевою громадою з організації та впровадження профілактичних програм і проектів формування здорового способу життя, профілактики ВІЛ/СНІДу, толерантного ставлення до людей, які живуть з ВІЛ, поширення ідей демократизації. Кожна Школа працює за власною моделлю, впроваджуючи проекти, які охоплюють усі ступені загальноосвітнього навчального закладу й позакласну роботу, за допомогою спеціально підготовлених педагогам на експрес-курсах у Сумському обласному інституті післядипломної педагогічної освіти. Це проекти «Захисти себе від ВІЛ»; інтерактивна виставка з позакласної роботи «Маршрут безпеки» (у 18 закладах); «Fair Play – чесна гра» – профілактика ВІЛ/СНІДу через уроки з футболу (у двох навчальних закладах); викладання предмета «Основи здоров'я» на засадах розвитку життєвих навичок (у початковій школі у 20-ти навчальних закладах та в основній школі всіх закладів).

Загалом впровадження у навчальному закладі Школи здоров'я, яка працює за будь-якою моделлю, супроводжується взаємодією восьми компонентів: 1) здоров'язбережувальне середовище; 2) участь батьків і соціуму; 3) «здорове» робоче місце (санітарно-гігієнічні вимоги); 4) здоров'язбережувальне навчання; 5) фізична активність і спорт; 6) здорове харчування; 7) система медичного забезпечення; 8) психологічна і соціальна підтримка.

Навчання здорового способу життя як у закладах, які працюють за моделями Шкіл

здоров'я, так і в будь-якому навчальному закладі, який прагне здійснювати його ефективно, відбувається з використанням особливих підходів. Дослідники відзначають неефективність традиційних підходів при впровадженні здоров'яспрямованої освіти. Тут доцільним є «підхід на основі життєвих навичок» (англ. *«life-skills approach»*), який в останні десятиліття у міжнародному науковому обігу визначає сучасну концепцію забезпечення здорового психосоціального розвитку дітей і молоді, профілактики соціально небезпечних хвороб на основі формування та розвитку навичок, потрібних у житті [9]. Навчання «на засадах розвитку життєвих навичок» пропонують Всесвітня організація охорони здоров'я; ЮНІСЕФ (Дитячий фонд Об'єднаних Націй); ЮНЕСКО (Організація Об'єднаних Націй з питань освіти, науки і культури); Світовий банк на Світовому форумі з освіти (Дакарта, Сенегал, 2000 р.).

Життєві навички – це психосоціальні вміння та навички, що допомагають учням приймати обґрунтоване рішення, конструктивно взаємодіяти з іншими людьми, вести здоровий спосіб життя, продуктивно організовувати своє життя. Якнайкраще таку освіту забезпечує інтерактивне навчання. Тренінг як його форма реалізує принцип співробітництва, забезпечує ефективне засвоєння знань, негайне відпрацювання вмінь і навичок, формування важливих психологічних настанов. Тренінги подобаються учням, забезпечують фізичне і психологічне розвантаження, поліпшують психологічний клімат у колективі. В основі тренінгу – інтерактивні методи, які залучають до співпраці всіх учнів. Доцільними на тренінгу з проблем здоров'я є інтерактивні методи: колективне обговорення; аналіз історій і ситуацій; мозковий штурм; рольові ігри; дебати; опитування тощо [10, с. 9].

Педагоги-тренери, що пройшли спеціальне навчання на експрес-курсах за методикою розвитку життєвих навичок у Сумському обласному інституті післядипломної педагогічної освіти, забезпечують відповідне викладання предмета «Основи здоров'я»; варіативного курсу (спецкурсу, факультативу чи гуртка) «Захисти себе від ВІЛ» (для підлітків 15–18 років); у позакласній роботі, впроваджуючи інтерактивну навчальну виставку для старшокласників «Маршрут безпеки».

Мета предмета «Основи здоров'я» – формування в учнів свідомого ставлення до свого життя і здоров'я, оволодіння основами здорового способу життя, навичками безпечної для життя і здоров'я поведінки. На сьогодні основи здоров'я – єдиний обов'язковий предмет (передбачений для учнів 1-9 класів, починаючи з 2018 року – також для старшокласників), який бере на себе завдання якого є забезпечити навчання здоров'я. Оскільки у більшості загальноосвітніх навчальних закладів Сумщини все навчання учнів з проблем здоров'я проходить тільки через нього, то якісне викладання основ здоров'я – єдина запорука ефективної реалізації його завдань (формування ставлення, переконань, установок на здоров'я та безпеку). Проте в нашій області, незважаючи на належну нормативну базу, яка вимагає закріплення предмета за спеціально підготовленим учителем, основи здоров'я нерідко розпорошують серед педагогів, довантажуючи тих, кому не вистачає годин.

За підтримки Глобального Фонду для боротьби зі СНІДом, туберкульозом та малярією на виконання заходів Загальнодержавної програми забезпечення профілактики ВІЛ-інфекції, лікування, догляду та підтримки ВІЛ-інфікованих і хворих на СНІД на 2009–2013 роки в освіті України реалізується проект «Посилення спроможності педагогів у забезпеченні дієвої профілактики ВІЛ/СНІДу, протидії стигми і дискримінації». Очікується, що реалізація проекту забезпечить зростання індикатора UNGASS № 11 («Відсоток загальноосвітніх навчальних закладів, які мають підготовлених учителів і протягом останнього навчального року забезпечили навчання учнів за програмами розвитку життєвих навичок щодо формування здорового способу життя і профілактики ВІЛ»), підвищення рівня толерантності серед педагогів і обізнаності підлітків з питань ВІЛ-інфекції/СНІДу, збільшення кількості навчальних закладів, які мають підготовлених педагогів з питань інтеграції ВІЛ-інфікованих дітей до шкільного середовища. У кожному загальноосвітньому навчальному закладі держави має бути підготовлений педагог з проблем профілактики ВІЛ-інфекції. Про це Україна звітує перед Глобальним Фондом.

За даними Українського інституту соціальних досліджень ім. О. Яременка (2011 р.) понад 40 % 15–17-річних підлітків мають досвід статевого життя. До 15 % підлітків мали

статеві стосунки у віці до 15 років. «Омолодження» віку початку статевого життя є тривожним симптомом у зв'язку з проблемою ВІЛ/СНІДу, яка залишається гострою в нашій країні. Питання ВІЛ/СНІДу в школі II ступеня розглядаються в курсі основ здоров'я. Ці ж питання, а разом з ними і проблеми тютюнокуріння, алкоголізму, наркоманії, стаючи більш актуальними для підлітків старшої школи, можуть бути вирішені засобами викладання курсу «Захисти себе від ВІЛ», проєктів «Маршрут безпеки», «Fair Play – чесна гра».

Курс «Захисти себе від ВІЛ» впроваджується згідно з програмою «Формування здорового способу життя та профілактика ВІЛ/СНІДу» (схваленої листом Інституту інноваційних технологій та змісту освіти від 26.06.2015 № 14.1/12-Г-741). Його мета – підвищення рівня індивідуальної захищеності молоді від ВІЛ-інфікування, а також формування толерантного ставлення до людей, які живуть з ВІЛ. Головне завдання курсу полягає в тому, щоб досягти позитивних змін у знаннях, ставленнях, намірах, уміннях і навичках, які зменшують уразливість молоді в умовах епідемії ВІЛ/СНІДу. Програма курсу побудована за модулями: базова інформація про ВІЛ/СНІД/ПСШ (інфекції, що передаються статевим шляхом); рівноправні стосунки: «Ні» алкоголю й наркотикам; відповідальна поведінка: відстрочення початку статевого життя; відповідальна поведінка: «Ні» насиллю і незахищеному сексу; протидія дискримінації, підтримка людей, які живуть з ВІЛ. Ефективність курсу підтверджується анкетуваннями, що засвідчують зростання знань учнів загальноосвітніх навчальних закладів у 24 рази, ставлень – утричі; намірів – на 13 % [10].

Спеціальну підготовку педагогів для викладання курсу «Захисти себе від ВІЛ» здійснено в Сумському обласному інституті післядипломної педагогічної освіти. Її пройшли 255 учителів загальноосвітніх та 27 – професійно-технічних навчальних закладів. 268 навчальних закладів, де є підготовлені педагоги, у 2013 році отримали від Європейського Союзу та Глобального Фонду для боротьби зі СНІДом, туберкульозом та малярією для викладання курсу «Захисти себе від ВІЛ» навчально-методичне забезпечення для вчителів та учнів. Через обмежене фінансування у 2014–2015 навчальному році курс упроваджувався у всіх професійно-технічних та лише у 127 загальноосвітніх навчальних закладах.

Проєкти «Маршрут безпеки» та «Fair Play – чесна гра» впроваджуються в загальноосвітніх навчальних закладах України німецьким Товариством міжнародного співробітництва (GIZ) за дорученням німецьких міністерств і Європейського Союзу (забезпечуючи з 2007 р. технічну підтримку Уряду України в галузі профілактики ВІЛ/СНІДу).

Інтерактивна виставка-гра з питань репродуктивного здоров'я «Маршрут безпеки» (схвалена комісією з основ здоров'я науково-методичної ради з питань освіти Міністерства освіти і науки України 21.03.2013, протокол № 1) є сучасною технологією профілактики ВІЛ у позакласній роботі. Теми «Маршруту безпеки» допомагають пов'язати власні життєві ситуації та досвід учасників з особистим ризиком інфікування ВІЛ та ПСШ. Використовуючи інтерактивний комунікативний метод, «Маршрут безпеки» відповідає не тільки пізнавальним потребам учасників, але й звертається до їх емоцій та поведінки. Це збільшує вірогідність його впливу на зміну поведінки учасників на більш безпечну. Упроваджувати «Маршрут Безпеки» на сьогодні можуть 18 педагогів області, представників Шкіл, дружніх до дитини, які пройшли відповідне навчання на експрес-курсах у Сумському обласному інституті післядипломної педагогічної освіти та мають для цього у своєму навчальному закладі спеціальне обладнання (отримане від GIZ).

Мета проєкту «Fair Play – чесна гра» (схваленого листом Інституту інноваційних технологій та змісту освіти від 15.05.2013, № 14.1/12-Г-168): розвиток життєвих навичок молоді та запобігання поширенню ВІЛ/СНІДу за допомогою рухливих ігор з елементами футболу. Привабливість та популярність футболу робить його одним із найефективніших інструментів виховання дітей та молоді, що дає можливість закріпити позитивні соціальні цінності та розвинути навички здорового способу життя, спортивної поведінки, самоповаги, відповідальності тощо. Впровадження проєкту «Fair Play – чесна гра» в нашій області ще тільки розпочинається.

Критичними чинниками успішної інституалізації проєктів, програм, навчальних курсів, спрямованих на формування життєвих навичок є: належне місце у шкільному розкладі,

спеціальна підготовка педагогів до впровадження інноваційних підходів викладання; якісні навчально-методичні матеріали; тренінгові методи і приміщення для інтерактивного навчання (тренінговий кабінет); залучення і розбудова партнерства педагогічного колективу, молоді, батьків; створення сприятливого шкільного середовища; системний моніторинг процесу впровадження і оцінювання ефективності впливу; відданість освіті, побудованій на основі розвитку життєвих навичок та адвокація її на всіх рівнях.

Упровадженням описаних вище проектів у навчальні заклади різних типів опікується лабораторія з проблем здоров'язбережувальної діяльності в закладах освіти Сумського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти, метою якої, з поміж іншого, є забезпечення професійної підготовки педагогів до здійснення в освітніх закладах здоров'язбережувальної діяльності, яка включає просвітницьку та превентивну роботу із здоров'язбереження та формування навичок здорового способу життя.

Проте вказаним переліком не обмежуються проекти здоров'яспрямованої діяльності, впроваджені в навчальних закладах Сумщини. Окремі з них координуються навчально-методичним центром психологічної служби Сумського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти (завідувач І. Марухіна). Найвагоміші серед них – профілактична програма «Сприяння просвітницькій роботі «рівний – рівному» серед молоді України щодо здорового способу життя»; факультативні курси: для підлітків 14–17 років «Дорослішай на здоров'я» та для учнів 5–6 класів «Я – моє здоров'я – моє життя»; проект «Будуємо культуру миру разом!», у рамках якого – інтерактивна гра «КВИТЧЕЛ» (квітка чеснот людини).

В окремих районах та містах Сумської області впроваджуються проекти, координовані освітніми установами за підтримки Міністерства освіти і науки України. Це проекти для молодших школярів. У загальноосвітніх навчальних закладах м. Шостка – «Здоров'я дитини – здорове харчування», що реалізується за партнерства ПАТ «Бель Шостка Україна», ЗАТ «Віллард Груп». У Тростянецьких спеціалізованих школах № 1 та № 2 – проект «Здорова дитина – здорова країна!», що реалізується на партнерських засадах ЗАТ «Крафт Фудз Україна» та Благодійним Фондом «Творчий центр ТЦК» за підтримки фундації «Крафт Фудз Фаундейшн».

Збереження і зміцнення здоров'я дітей неможливе без міжгалузевої інтеграції освіти та установ охорони здоров'я, що дозволить забезпечувати системний підхід щодо запобігання захворюванням дітей та впровадження оздоровчо-реабілітаційних заходів [5].

Висновки. На основі викладеного можна стверджувати, що залучення колективів дошкільних, загальноосвітніх, позашкільних, професійно-технічних навчальних закладів до здоров'яспрямованих проектів забезпечує створення сприятливого шкільного середовища, умов, необхідних для особистісного розвитку дітей та підлітків, реалізацію завдань превентивної освіти, слугує профілактиці негативних проявів у дитячому та молодіжному середовищах, формуванню культури здоров'я у молодого покоління. У наш час це єдиний шлях для виховання людини з високими моральними якостями та великим особистісним потенціалом, який у майбутньому дозволить успішно ставити та вирішувати стратегічні завдання власного й суспільного розвитку.

Перспективами подальших розвідок є створення сприятливих організаційно-педагогічних умов, необхідних для впровадження здоров'яспрямованих проектів, розширення їх арсеналу та забезпечення навчального, наукового, методичного, організаційного супроводу.

Список використаних джерел

1. Терентьев О. Здоровье человека как объект философского аксиологического анализа : автореф. дис. ... канд. филос. наук : спец. 09.00.01 «Онтология и теория познания» / О. Терентьев – М., 2008. – 21 с.
2. Москаленко В. Ф. Актуальні проблеми здоров'я та охорони здоров'я у III тисячолітті [Електронний ресурс] / В. Ф. Москаленко / Український науково-медичний молодіжний журнал. – 2013. – Спеціальний випуск. – С. 68–77. – Режим доступу : http://www.mmj.com.ua/journal/Third_Century.pdf

3. Щорічна доповідь про стан здоров'я населення, санітарно-епідемічну ситуацію та результати діяльності системи охорони здоров'я України. 2014 рік / за ред. Квіташвілі О. ; МОЗ України, ДУ «УІСД МОЗ України». – К., 2015. – 460 с.

4. Бойченко Т. Формування здорового способу життя учнів загальноосвітніх навчальних закладів на основі розвитку життєвих навичок : навч.-метод. посіб. / Т. Бойченко, В. Дивак, Л. Тарусова ; АПН України, Ун-т менедж. освіти. – К., 2009. – 112 с.

5. Калиниченко І. О. Поширеність хронічних захворювань серед дитячого населення (на прикладі Сумської області) [Електронний ресурс] / О. І. Калиниченко. – Режим доступу : <http://yandex.ua/clck/jsredir?from=yandex.ua%3Bsearch%2F%3Bweb%3B%3B&text=&etext=894...>

6. Успенська В. М. Шкільні фактори ризику на порядку денному вчителя основ здоров'я / В. М. Успенська // Основи здоров'я. – Харків : ВГ «Основа». – 2015. – № 4. – С. 7–12.

7. Про подальше впровадження міжнародного проекту «Європейська мережа шкіл сприяння здоров'ю» в Україні : наказ Міністерства охорони здоров'я України, Міністерства освіти України від 20.07.1998 № 206/272 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://sop.com.ua/regulations/2340/2592/2593/292160/>

8. Петрочко Ж. В. Концепція школи, дружньої до дитини : основні положення та терміни [Електронний ресурс] / Ж. В. Петрочко // Педагогічні науки : теорія, історія, інноваційні технології. – 2014. – № 2. – С. 84–92. – Режим доступу : http://nbuv.gov.ua/j-pdf/pednauk_2014_2_12.pdf

9. Навчання здоровому способу життя на засадах розвитку навичок через систему шкільної освіти : оцінка ситуації / О. М. Балакірева (кер. авт. кол.), Л. С. Ващенко, О. Т. Сакович та ін. – К. : Державний ін-т проблем сім'ї та молоді, 2004. – 108 с.

10. Воронцова Т. В. Формування здорового способу життя та профілактика ВІЛ/СНІДу : програма навчального курсу для учнівської молоді старшого підліткового та юнацького віку / Т. В. Воронцова, В. М. Оржеховська, В. С. Пономаренко. – К. : Освіта, 2013. – 12 с.

В. М. Успенская

ВНЕДРЕНИЕ ПРОЕКТОВ, НАПРАВЛЕННЫХ НА ЗДОРОВЬЕ, В ОБРАЗОВАНИИ СУМЩИНЫ

В статье раскрываются вопросы сущности, целей, условий внедрения здоровьенаправленных проектов в учебных учреждениях Сумской области. Рассмотрены проекты, которые охватывают деятельность всего учреждения, а также те, которые направлены на отдельную возрастную категорию учащихся. Дана характеристика проектов, координируемых лабораторией по проблемам здоровьесберегающей деятельности в учебных учреждениях Сумского областного института последипломного педагогического образования.

Ключевые слова: здоровье, здоровый образ жизни, здоровьенаправленные проекты, жизненные навыки, школьные факторы риска.

V. Uspenska

THE IMPLEMENTATION OF PROJECTS AIMED AT HEALTH EDUCATION IN SUMY REGION

The article reveals the goals and objectives of health educational projects in Sumy region. The projects that cover the activities of all institutions, as well as those designed for a specific students' age category are revealed in this article. We described the projects coordinated by the health preserving activities under supervision of Sumy regional postgraduate pedagogical institute.

Keywords: health, healthy lifestyles, health promoting projects, life skills, school risk factors.